

MORS PORTA VITAE - SMRTI VRAĆA ŽIVOTA

STARA ZAGREBAČKA GROBLJA I POGREBI

MGZ MUZEJ GRADA ZAGREBA, OPATIČKA 20

prosinac 2011. - veljača 2012.

Izložba naslovljena **MORS PORTA VITAE - SMRTI VRAĆA ŽIVOTA / STARA ZAGREBAČKA GROBLJA I POGREBI** tematizira smrt, poimanje smrti, pogrebe i groblja tijekom zagrebačke prošlosti. Isprva zamišljena kao projekt unutar kojeg će se prezentirati lokacije na kojima su se pokapali stanovnici Zagreba, prerasla je u izložbu na kojoj će biti prikazana materijalna svjedočanstva vezana uz smrt i pogrebni ritual. Stoga je izložba podijeljena u dva dijela.

U prvom dijelu izložbe, koncipiranom u osam tema, izloženi su predmeti koji, nakon teme o nastanku modela suvremenih groblja i o kršćanskoj eshatologiji, sa šireg aspekta zrcale radnje vezane uz smrt: od pisanja oporuke i primanja sakramenta bolesničkog pomazanja, preko samog trenutka umiranja i popratnih radnji – kao što je objava smrti (osmrtnice) ili priprema odra – pa do organizacije sprovoda, ukopavanja pokojnika te sjećanja na njega.

Tako su izložene: oporuka Jurja Vernića iz 1636. godine, posudica za sakrament bolesničkog pomazanja koju je 1863. godine dao izraditi remetski župnik Matija Pavlec, oproštajna pjesma za Tereziju pl. Ivančić iz 1835. godine, faksimili *Pamjatkina* Hrama sv. Preobraženja Gospodnjeg u Zagrebu i nacrt za *Castrum doloris* grofa i zapovjednika Vojne krajine Ivana Herberta Auspergera koji je bio postavljen 1669. godine u crkvi sv. Katarine u Zagrebu, najstariji sačuvani primjerci osmrtnica itd.

Unutar tema prvoga dijela izložbe nižu se originalni predmeti koji sežu od dokumenata i knjiga ranoga novoga vijeka (Senjski i Rimski ritual...) te najstarije sačuvane knjige umrlih u zagrebačkim župama iz XVIII. stoljeća, ali i fotografije suvremenih europskih i hrvatskih groblja pa sve do modela za bistu - nadgrobnni spomenik-Jima Morrisona. Nadalje, prezentirane su fotografije, presnimci iz tiskovina, crteži, nekrolozi, pisma sućuti i epitafi pa i filmovi posljednjeg ispraćaja Pavla Radića i dr. Đure Basaričeka, ubijenih u Beogradu 20. lipnja 1928. godine. Prikazivanjem pogreba nekih poznatih Zagrepčana (Gjura Szabe, Vladimira Horvata i dr.), ekshumacija slavnih

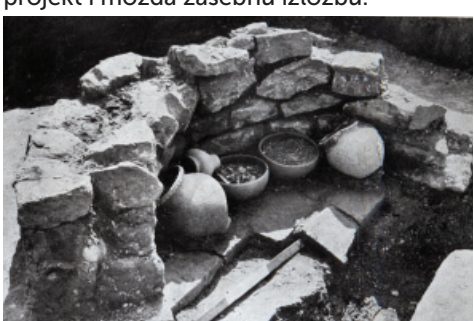
ličnosti hrvatske i zagrebačke povijesti (srpanjskih žrtava 13. srpnja 1895.), slikama sprovoda u Zagrebu i njegovoj najbližoj

okolici (Ščitarjevo), prikazom pogrebnih društava i organizacija te ukrašavatelja grobova na prijelomu iz XIX. u XX. stoljeće pokušao se dobiti okvir za kulturološku sliku o Zagrebu i njegovim stanovnicima pri susretu sa smrću i bolnim gubitkom. U tom je dijelu kreiran neovjerstven izložbeni vremenski tunel, sveopteren dacijskim okvirima, u kojem eksponati govore o poimanju smrti, mjestima ukopa i pogrebnim običajima.

Nasuprot tome, predmeti i tema drugoga dijela izložbe prostorno i vremenski jasno su ograničeni. Kao što se u prvom dijelu izložbe, gotovo osobnim senzibilitetom promišlja fenomen smrti – i slovima su znakovito odijeljene teme – tako se u drugom dijelu izložbe prikaz starih zagrebačkih groblja tretira formalistički suzdržano.

Prezentirana su groblja unutar prostora koji je grad obuhvaćao u trenutku kada je Carskim patentom Franje Josipa I. (1850.) Zagreb derivirao iz upravno-pravno srednjovjekovnog okvira u suvremeni srednjoeuropski grad, a koji se, danas, gotovo podudara sa zonom koju obuhvaća zakonom zaštićena povijesno-urbana cjelina Grad Zagreb. Groblja u Vrapču i uz crkvu Blažene Djevice Marije u Remetama namjerni su iskorak iz tog područja, napravljeni kako bi se upotjela kulturološka slika. Tako je namjerno iz prikaza groblja izostavljeno središnje gradsko groblje Mirogoj. Dijelom je to učinjeno stoga što se njegovo otvorenje, 1876. godine, gotovopodudara s vremenom Carskog patenta, a dijelom i stoga što je njime i Krematorijem, djelimice, riješen komunalni problem pokapanja u Zagrebu, ali najvećim dijelom stoga što Mirogoj, kao jedan od najznačajnijih spomenika kulture našega grada, predstavlja vrlo zahtjevan projekt i možda zasebnu izložbu.

Taj dio izložbe započinje najranijim, prapovijesnim, antičkim i ranosrednjovjekovnim grobljima i grobovima. Riječ je o nekoliko groblja otkrivenih slučajno prilikom građevinskih radova ili u arheološkim istraživanjima.

Nalazi iz tih grobova oslikavaju zagrobna vjerovanja tadašnjih stanovnika današnjeg zagrebačkog prostora, ali i ukazuju na antičke cestovne komunikacije te društvene prilike vremena u kojima su nastali. Preostala groblja prezentirana su kao šetnja kroz današnji grad. Koliko je to moglo biti izvedivo, ispoštovan je kronološki slijed osnivanja župa na Kaptolu i Gradecu, a poneki otklon od toga načela izveden je zbog lakše posjetiteljeve percepcije prostorne dispozicije groblja u tim naseljima. Unutar tih tema sumarno su obrađene i povijesti župa koje se nalaze na tom prostoru zajedno s crkvama oko kojih su pokapani nekadašnji stanovnici Zagreba. Lokacije grobova i groblja

prezentirane su fotografsko-arhivskom građom, predmetima pronađenim tijekom arheoloških istraživanja, nadgrobnim spomenicima, planovima i nacrtima Zagreba s ubilježenim grobljima itd. Broj izložaka u pojedinoj temi, razmjerni su broju sačuvanih svjedočanstava o predmetnom sadržaju pa se on ponekad vizualizira samo putem recentne građe.

U kaptolskom dijelu groblja izloženi su najstariji srednjovjekovni arheološki nalazi koji svjedoče o postojanju groblja oko crkve sv. Emerika na Kaptolu, nadgrobnne ploče i raspored grobova u katedrali, fotografije grobnica i hodočasničke medaljice vezane uz crkvu sv. Marije na Dolcu,

arheološki nalazi s Opatovine pronađeni tijekom istraživanja groblja uz crkvu sv. Franje na Opatovini, kršćansko i židovsko groblje u Petrovoj ulici, nedavno istraživano groblje uz crkvu Blažene Djevice Marije i karmelićanski samostan u Remetama itd.

Gornjogradsko groblje započinju s arheološkim istraživanjima uz crkvu sv. Marka i nepobitnim dokazima kako je groblje na tome mjestu postojalo i prije mongolske provale i gradnje crkve sredinom XIII. stoljeća te o nastavku ukopavanja pokojnika na tome mjestu čak i krajem XV. stoljeća, kada povijesni izvori bilježe prizidane trgovine uz crkvu. Arheološki nalazi dio su i tematske cjeline o groblju u današnjem Parku Grič i grobnicama iz kapele sv. Marije na Griču. Slijedi niz obrađenih lokacija na kojima su ukapani pokojnici na Gornjem gradu, od crkve sv. Katarine, preko kapele sv. Uršule sve do Jurjevskog groblja i groblja na današnjem Rokovu perivoju s kojeg je, pored ostalog, izložen nadgrobnni spomenik prvog zagrebačkog rabina.

Grobna mjesta izvan posvećenog groblja, kao obiteljske grobnice i slično, obrađene su u biteljnu izložbu unutar kojega je, arheološkim nalazom, dokumentiran i primjer čedomorstva, ali i primjer ukopa samoubojice, evidentiran s posebnom napomenom u matičnoj knjizi umrlih župe sv. Marka.

Završna cjelina progovara o opadanju duhovnosti i pijeteta prema umrlima u suvremenom društvu, oprimjerujući takav zaključak degradacijom Bolničkog groblja u Vrapču, te o novom poimanju zagrobne simbolike kroz predmete svakodnevne uporabe.

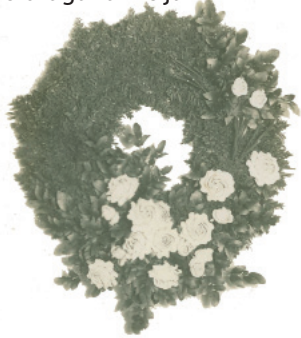
Doživljaj izložbe obogaćen je 55-minutnom zvučnom kulisom s odabranim djelima hrvatske sakralne glazbe od XVII. do XX. st. te autentičnim snimkama zagrebačkih sprovoda iz sedamdesetih godina XX. stoljeća.

Postavljanje ove izložbe nije iskivalo samo izuzetan profesionalan pristup, nego i kreativno-inspirativan angažman oblikovatelja.

Više od 900 izložaka i muzeografskih pomagala, sabranih iz brojnih baštinskih i njima srodnih ustanova te vjerskih zajednica i osobnih memorabilija, ispisuju društveno-povijesni osvrt na poimanje smrti i zagrobnog života nekadašnjih stanovnika današnjeg Zagreba kojim se

otvara čitav niz tema budućim istraživačima zagrebačke povijesti. S druge strane, ukazuje se na pogrebe i pogrebne običaje u raznim fazama zagrebačke povijesti, bilo kao kulturološku osobitost srednjovjekovlja u kojem se pokojnici pokapaju na trgovima oko crkava, gdje se istodobno odvijaju sajmovi, bilo kao zaboravljenu činjenicu da su groblja postojala na mjestima koja danas imaju potpuno drugu funkciju.

Nakladnik: Muzej grada Zagreba

Za nakladnika: Vinko Ivić

Autori izložbe: Slavko Šterk, Boris Mašić

Autori postava i grafike izložbe: Lana Kovačić, Željko Kovačić

Dizajn plakata, pozivnice, deplijana i banera: Lana Kovačić

Glazbena podloga:

Odabir glazbe: Maja Šojat-Bikić, Vito Gospodnetić, Vilena Vrbanić, Ivan Živanović; Autentične snimke zagrebačkih sprovoda; obrada i mastering: Vito Gospodnetić

Stručni suradnici: Uršula Bešlić, Aleksandra Bugar, Buga Pantlić, Tajana Pleše

Suradnici: Jacqueline Balen, Željko Demo, Ladislav Dobrica, Krešimir Galović, Miljenko Gregl, Zoran Gregl, Katarina Horvat, Branimir Jokić, Julija Koš, Ivan Mirnik, Branka Molnar, Anica Nazor, Marina Perica-Krapljanov, Zrinka Premužić, Petra Rajić, Stjepan Razum, Želimir Škoberne, Maja Šojat-Bikić, Mira Wolf, Dubravka Zaninović-Stančec

Muzeološki konzultant: Željka Kolveshi

Pedagoško-andragoški program: Vesna Leiner

Lektura: Marina Čubrčić

Tajništvo: Kamilo Čokl, Marina Smokvina

Računovodstvo: Renata Perić

Promidžba i marketing: Ana Torić

Posuditelji:

Mario Antonini
Arheološki muzej Zagreb (AMZ)
Dijecezanski muzej Zagrebačke nadbiskupije
Državni arhiv u Zagrebu (HR-DAZG)
Etnografski muzej Zagreb (EMZ)
Radovan Dejanović
Zlatko Hasanbegović
Hrvatski državni arhiv (HR-HDA)
Hrvatski državni arhiv - Hrvatska kinoteka
Hrvatski povijesni muzej (HPM)
Metropolitana, knjižnica Zagrebačke nadbiskupije
Mladen Mikulin
Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, Uprava za zaštitu kulturne baštine (MK)
Moderna galerija, Zagreb (MG)
Muzej srpske pravoslavne crkve, Eparhije zagrebačko-ljubljanske u Zagrebu (MSP)
Muzej za umjetnost i obrt (MUO)
Nationalna i sveučilišna knjižnica (NSK)
Nadbiskupijski arhiv, Zagreb
Svetište Majke Božje Remetske
Tajana Pleše
Židovska općina Zagreb
Župa sv. Mirka u Šestinama

Tehnička izvedba postava: Ivica Živko, voditelj, Stjepan Bogec, Zvonimir Devjak, Damir Kovač, Krešo Kupres, Tihomir Stančec, Mate Stipančević, Goran Turk, Damir Živko

Posebna zahvala muzejskoj savjetnici Nadi Premerl na dragocjenim sugestijama

Izložba je realizirana sredstvima Gradskog ureda za obrazovanje kulturu i sport Grada Zagreba i Ministarstva kulture RH

MGZ

Muzej grada Zagreba www.mgz.hr

MORS PORTA VITAE